

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Антощука Андрія Олександровича на дисертацію Григорука Володимира Олександровича на тему «Кримінальні процесуальні засади участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України», поданої до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Становлення правової держави в Україні вимагає безумовного дотримання принципів верховенства права, законності, рівності всіх перед законом, а також реального забезпечення права на захист у кримінальному провадженні. Особливої уваги потребує реалізація цих принципів у провадженнях щодо спеціальних суб'єктів, зокрема – народних депутатів України, які наділені особливим правовим статусом і парламентським імунітетом. Досудове розслідування щодо народного депутата є складним і чутливим процесом, оскільки поєднує в собі кримінально-процесуальні механізми з елементами політико-правової відповідальності. У цьому контексті участь захисника набуває першочергового значення для забезпечення прав підозрюваного, запобігання можливим зловживанням з боку органів досудового розслідування, а також збереження балансу між суспільними інтересами та гарантіями особи.

На практиці виникає низка проблем: нечіткість законодавчого регулювання окремих процесуальних процедур щодо народних депутатів, складність у реалізації прав захисника у провадженнях із підвищеним суспільним інтересом, нерідко – політичний тиск та медійна заангажованість. Усе це актуалізує необхідність наукового осмислення та вдосконалення процесуальних механізмів участі захисника, з урахуванням особливостей статусу суб'єкта провадження.

Незважаючи на наявність окремих наукових робіт, системне дослідження саме кримінальних процесуальних засад участі захисника під час

досудового розслідування щодо народного депутата залишається недостатньо розробленим. Саме тому, актуальність теми дисертації Григорука Володимира Олександровича на тему «Кримінальні процесуальні засади участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України» не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувачки. Вивчення дисертації та наукових публікацій автора засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість дисертанту визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему.

У роботі використано сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дослідження.

Дисертант проаналізував значну кількість наукових джерел (245 найменувань), ґрунтовно вивчив роботи інших науковців, що надало можливість вирішити наукову задачу, сформулювати пропозиції та рекомендації з кримінальних процесуальних засад участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України.

Обґрунтованість сформульованих у дисертації висновків забезпечена емпіричними даними, а саме: статистичні та аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора України за період 2019–2024 років, Всесвітнього економічного форуму за період 2021–2024 років; анкетування 321 респондентів (112 адвокатів, які були захисниками в кримінальному провадженні (у Вінницькій, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Рівненській, Харківській, Хмельницькій, Чернівецькій областях та м. Києві), 56 слідчих суддів, 48 прокурорів (з них 38 прокурорів Офісу Генерального прокурора та 10 – Спеціалізованої антикорупційної прокуратури), 47 детективів Національного антикорупційного бюро України, 58 слідчих центрального апарату Державного бюро розслідувань).

Результати наукового дослідження висвітлено в: п'яти статтях у наукових фахових виданнях України, шести тезах доповідей на наукових конференціях.

Отже, дисертація Григорука В.О. на тему «Кримінальні процесуальні засади участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України» виконана на високому науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація Григорука В.О. одним із перших у юридичній науці України комплексним монографічним дослідженням, яке висвітлює теоретичні положення та практичні рекомендації щодо забезпечення ефективної участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України, у якому надано пропозиції з удосконалення кримінального процесуального законодавства України, а також представлено низку положень і висновків, які становлять наукову новизну.

У роботі сформульовано низку результатів і висновків, що були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни.

Зокрема, вперше: завдяки вивченню зарубіжного досвіду, аргументовано доцільність внесення змін у національне законодавство щодо: закріплення принципу (засади) «рівність адвокатів та неприпустимість їх дискримінації» у Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»; заборони допиту народних депутатів України з тих фактів, які були їм довірені як членам представницького органу; надання права помічнику адвоката-захисника ознайомлюватись з матеріалами кримінального провадження за дорученням захисника в порядку ст. 221 та 290 Кримінального процесуального кодексу України; заборони затримувати народного депутата України під час пленарних засідань у залі Верховної Ради України, а також викликати його на допит чи проводити інші процесуальні дії під час запланованого пленарного засідання Верховної Ради України.

Удосконалено наукові положення щодо переліку слідчих (розшукових) дій, які обмежують права і свободи народного депутата України, що проводять з дозволу слідчого судді, та клопотання, проведення яких мають бути погоджені Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора).

Також дістали подальший розвиток: окремі положення участі захисника під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо народного депутата України, у контексті особливостей збирання доказів стороною захисту та уповноваженими службовими особами сторони обвинувачення, а також оцінки результатів проведення таких процесуальних дій.

Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни здійсненого дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи Григорука В.О. не викликають суттєвих зауважень. Висновки в дисертації сформульовано відповідно до отриманих результатів, вони мають вагому аргументацію, свідченням чого є використана методологія дослідження, яка ґрунтується на сукупності загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання.

Обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, також забезпечена емпіричними даними.

Отже, результати дисертації Григорука В.О., які винесено на захист, є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних методів, таких як теоретичний аналіз і синтез, логіко-юридичний, соціологічний та статистичний методи, а також ґрунтовної емпіричної бази.

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано, мети роботи досягнуто.

Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертант опанував необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого дослідження питань цієї теми (акт Національної академії внутрішніх справ права від 29 жовтня 2024 року № 173-нд);

– *практичній діяльності адвокатури України* – з метою розроблення та обґрунтування змін кримінального процесуального законодавства, а також для підвищення ефективності діяльності органів адвокатського самоврядування в Україні (акт Національної асоціації адвокатів України від 4 листопада 2024 року № 1816/2-24);

– *освітньому процесі* – під час підготовки лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінального процесу, а також під час проведення різних видів занять за відповідною дисципліною в системі підвищення кваліфікації адвокатів, прокурорів, слідчих і детективів (акт Національної академії внутрішніх справ від 29 жовтня 2024 року № 172-оп).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація В.О. Григорука, викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Робота складається з анотації (українською та англійською мовами), переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (245 найменувань) і трьох додатків на 58 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 292 сторінки, з яких основного тексту – 199 сторінок.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувачки, в яких висвітлено основні результати дослідження.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, охарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну отриманих результатів, зазначено про особистий внесок здобувача й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У **розділі 1 «Теоретичні та правові основи дослідження кримінальних процесуальних засад участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України»** зазначено, що попри чималу кількість наукових праць, що висвітлюють питання: засад кримінального процесу (В. В. Навроцької «Засада диспозитивності та її реалізація в кримінальному процесі України» (2007), О. Г. Дехтяр «Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів та її реалізація у кримінальному провадженні» (2013), Г. М. Мамки «Засади кримінального провадження: наукові та правові основи» (2019); участі захисника в кримінальному провадженні (А. М. Титова «Основні принципи та особливості участі захисника на досудовому слідстві» (2005), Є. В. Смирнова «Участь захисника в реалізації процесуальних прав підозрюваного (обвинуваченого) у

кримінальному провадженні» (2016), І. М. Одинцової «Ефективність інституту захисту в кримінальному процесі (вітчизняний досвід реформ та європейські стандарти)» (2017); правових, організаційних й інших аспектів участі народного депутата України в кримінальному провадженні (Х. М.-О. Танривердієва «Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України» (2020), О. М. Посвистака «Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб» (2021), А. О. Козаченка «Кримінально-процесуальна діяльність прокурора в кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб» (2023), А. А. Ренкас «Підстави та процесуальний порядок повідомлення про підозру окремій категорії осіб» (2024); характеристики правового статусу народного депутата України, його повноважень, специфіки роботи (Н. Г. Григоруk «Конституційно-правовий статус народного депутата України» (2004), А. О. Григоренка «Конституційно-правовий статус народного депутата України і парламентарів Італії, Польщі та Угорщини: порівняльний аналіз» (2009), В. В. Гецько «Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України та депутатів місцевих рад: проблеми теорії та практики» (2015), сьогодні ще не представлено окремого наукового дослідження щодо кримінальних процесуальних засад участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України. Водночас вони слугують теоретичною основою обраної тематики дослідження.

Участь захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України регулюється комплексом норм, що передбачені в різних нормативно-правових актах залежно від їх юридичної сили (Конституція України, закони України та підзаконні правові акти), а також і рішеннями, постановами та ухвалами відповідних судових органів (Конституційний Суд України, Верховний Суд, Європейський суд з прав людини).

Завдяки дослідженню зарубіжного досвіду участі захисника під час розслідування кримінальних правопорушень щодо окремої категорії виборних осіб стало можливим встановити, що ефективність здійснення захисту

захисником окремої категорії виборних осіб (за законодавством України – народних депутатів України) залежить не лише від успішно побудованої ним лінії захисту та взаємодії з такими особами під час досудового розслідування, а й від правових гарантій таких осіб, які закріплені в законодавстві кожної країни (у нашому випадку України), як особливого його статусу (імунітет, індемнітет).

У розділі 2 «Забезпечення участі захисника в кримінальному провадженні щодо народного депутата України на початковому етапі досудового розслідування та під час проведення слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій» доведено, що функція захисту на початку досудового розслідування щодо народного депутата України полягає в тому, що вона виявляється у двох формах: 1) самостійне здійснення захисту народним депутатом України своїх прав, свобод і законних інтересів; 2) здійснення захисту прав, свобод і законних інтересів народного депутата України захисником у кримінальному провадженні.

Важливим є те, щоб на початку досудового розслідування захисник сприяв дотриманню органами досудового розслідування законної процесуальної процедури щодо народного депутата України в кримінальному провадженні. Його участь на початку досудового розслідування щодо народного обранця має бути обов'язковою, задля недопущення порушень зі сторони органів досудового розслідування, або забезпечення фіксації таких порушень у відповідному процесуальному документі чи за допомогою технічного засобу на відповідний носій. Однією з першочергових дій захисника в цьому напрямі є роз'яснення народному депутату України про не розголошення службової та іншої інформації, що становить державну таємницю, яка не пов'язана з предметом кримінального провадження.

Кримінальні процесуальні засади участі захисника під час проведення СРД у кримінальному провадженні щодо народного депутата України становлять: участь захисника з метою забезпечення дотримання процесуальної процедури проведення СРД (проводять за ініціативою прокурора, слідчого,

дізнавача) та забезпечення дотримання прав і свобод народного депутата України з боку учасників СРД; 2) участь захисника у СРД, що ним ініційована, з метою збирання доказів, які спростовуватимуть підозру щодо його підзахисного (народного депутата України).

Ефективна реалізація функції захисту під час проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні щодо народного депутата України, сприяє досягненню очікуваного результату захисником та його підзахисним на етапі досудового розслідування, що дає змогу спрогнозувати подальший успішний результат під час судового провадження.

Ефективне забезпечення захисту прав народного депутата України під час проведення та оцінки результатів негласних слідчих (розшукових) дій залежить не лише від володіння захисником знаннями законодавства з цього питання, а й володіння ним знаннями з особливостей негласної роботи. Якщо захисник розуміє процес такої діяльності зсередини, то він знає, де прокурор, слідчий чи безпосередньо оперативні працівники не дотримались вимог законодавства, і завдяки таким виявленим фактам захисник може в судовому провадженні переконати суддю щодо недопустимості доказу, що отриманий у результаті негласних слідчих (розшукових) дій.

У розділі 3 «Особливості участі захисника під час проведення процесуальних та інших дій у кримінальному провадженні щодо народного депутата України» зазначено, що специфіка участі захисника під час повідомлення народному депутату України про підозру у вчиненні кримінального правопорушення полягає у виконанні ним функції захисту, враховуючи особливості правового статусу народного депутата України, вимог щодо додержання його конституційних гарантій і привілеїв. Права та обов'язки захисника в цьому контексті пов'язані з дотриманням процедури, передбаченої Кримінальним процесуальним кодексом України, та забезпеченням інтересів підозрюваного під час здійснення уповноваженими органами повідомлення про підозру народному депутату України.

Повідомлення про підозру народному депутату України у вчиненні ним кримінального правопорушення є особливою процедурою, що позначається на винятковому статусі останнього, оскільки це може вплинути на його діяльність як представника влади та політичну ситуацію в країні. Тому участь захисника в цьому процесі є критичною для забезпечення досягнення відповідності дій слідчих, дізнавачів і прокурорів закону та міжнародним стандартам прав людини, а також подальшого справедливого судового рішення.

Процесуальна регламентація діяльності захисника – це сукупність правил, які ґрунтуються на засадах і нормах кримінального процесуального законодавства, не виходячи за їх межі, та призначені для ефективної реалізації функцій захисника в кримінальному провадженні.

Запобіжними заходами, які застосовують до народного депутата України на етапі досудового розслідування, є ті види заходів забезпечення кримінального провадження, що мають примусовий характер і застосовуються у строк та на підставах, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, слідчим суддею, а також у випадках, визначених законом і уповноваженими службовими особами (лише затримання особи) до представника Українського народу (обраного відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України») як підозрюваного чи особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалось питання про їх застосування, що виявляються в обмеженні чи позбавленні прав і свобод такої особи, з метою виконання нею процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам переховуватись від органів досудового розслідування, незаконного впливу на здійснення кримінального провадження, а також продовження вчинення розпочатого (-их) чи інших кримінальних правопорушень.

Участь захисника під час застосування до народного депутата України запобіжного заходу охоплює перевірку таких головних ознак запобіжних заходів.

Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано **висновки**, у яких вичерпно висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію, мають високий рівень достовірності.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Григорука Володимира Олександровича на тему «Кримінальні процесуальні засади участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України» відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання – висвітлення проблематики кримінальним процесуальним засадам участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження В.О. Григорука може бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу, необхідно спрямувати увагу на деякі дискусійні питання, які потребують, на нашу думку, додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. На стор. 29 дисертації здобувач зазначає, що “основний результат роботи захисника, як свідчить практика, виявляється після ухвалення судового рішення”. Наведена позиція є спірною й з нею можна погодитися частково, адже на стадії досудового розслідування уповноваженими суб’єктами можуть виноситися сприятливі для підзахисного процесуальні рішення й без залучення органів судової влади, наприклад, постанова про закриття кримінального провадження.

2. На стор. 74 дисертації здобувач із посиланням на результати проведеного ним анкетування обґрунтовує доцільність закріплення в ч. 1 ст. 4

Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» такого принципу (засади) як «рівність адвокатів та неприпустимість їх дискримінації».

Враховуючи, що в ч. 1 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» законодавець оперує поняттям “принципи адвокатської діяльності”, а в ст. 7 КПК України використовує поняття “засади кримінального провадження” рецензентові хотілося б більш чітко почути від молодого дослідника, чи є «рівність адвокатів та неприпустимість їх дискримінації» засадою або (та) принципом адвокатської діяльності ?

3. На стор. 194-195 дисертації автор вказує, що “сутність функції захисту на початку досудового розслідування щодо народного депутата України полягає в тому, що така функція є напрямом діяльності підозрюваного (народного обранця) та його захисника, що зумовлений завданнями кримінального провадження та спрямований на: охорону особистих і майнових прав; недопущення порушень інтересів народного депутата України (законні та процесуальні інтереси); заперечення кваліфікації кримінального правопорушення; заперечення законності та обґрунтованості кримінального переслідування; виявлення обставин, що спростовують підозру повністю чи її частину, в майбутньому можуть сприяти виключенню або пом’якшенню його відповідальності; надання іншого тлумачення діям підзахисного; наполягання на недостатності доказів, якими обґрунтовують уповноважені службові особи сторони обвинувачення; недопущення порушень та необґрунтованих обмежень прав і свобод при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження”.

Ведучи мову про недопущення порушень інтересів народного депутата України, дисертант згадує й розмежовує його “законні та процесуальні інтереси”, проте в тексті наукової праці зміст цього термінологічного звороту не розкривається, що обумовлює потребу деталізації авторської позиції в процесі прилюдного захисту.

Висловлені зауваження є дискусійними, загалом не позначаються на позитивній оцінці дисертації та спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертації, так і наукових публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація В.О. Григорука є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація Григорука Володимира Олександровича на тему «Кримінальні процесуальні засади участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України», представлена на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною, за своїм змістом відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (із змінами і доповненнями), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Володимир Олександрович Григорука – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Завідувач кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

Андрій АНТОЩУК